

УДК 811.111'373.7

Слізченко С. В.

БРИТАНСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ З СЕМАНТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН: КОГНІТИВНО-СЕМАСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД (НА МАТЕРІАЛІ БРИТАНСЬКОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті з'ясовано особливості денотативного значення англомовних фразеологізмів з семантичним компонентом, виявлено когнітивно-семасіологічний підхід, виявлено зв'язок фразеологічної одиниці МАРНОВІРСТВО/ ЗАБОБОН з внутрішньою формою, розроблено класифікацію британських фразеологізмів з семантичним компонентом МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН.

Ключові слова: фразеологічна одиниця МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН, когнітивно-семасіологічний підхід, внутрішня форма.

Слізченко С. В. Британские фразеологизмы с семантическим компонентом СУЕВЕРИЯ/ПРЕДРАССУДКИ: когнитивно-семасиологический подход. – Статья.

В статье исследованы особенности денотативного значения англоязычных фразеологизмов с семантическим компонентом, выявлено когнитивно-семасиологический подход, выявлена связь фразеологической единицы СУЕВЕРИЯ/ПРЕДРАССУДКИ с внутренней формой, разработана классификация британских фразеологизмов с семантическим компонентом СУЕВЕРИЯ/ПРЕДРАССУДКИ.

Ключевые слова: фразеологическая единица СУЕВЕРИЯ/ ПРЕДРАССУДКИ, когнитивно-семасиологический подход, внутренняя форма.

Slizchenko S. V. British phrase logical units with semantic component SUPERSTITION/PREJUDICE: Cognitive semasiological approach. – Article.

The given article dialed with the denotative meaning of English phraseology with the semantic component, revealed the semasiological cognitive approach, discovered the connection between phrase logical unit SUPERSTITION/ PREJUDICE and the internal form, elaborated the classification of British phraseology semantic component of SUPERSTITION/PREJUDICE.

Key words: phrase logical unit SUPERSTITION/PREJUDICE, semasiological cognitive approach, internal form.

«Значення інфрадіює зв'язки, які охоплюють усі значення», як зазначає М. В. Нікітін [5, 60]. Когнітивні ідеї до семіологічних фразеологічних одиниць можуть надати нові данні.

Об'єктом дослідження виступають англомовні фразеологічні одиниці, що містять конотацію МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН.

Предметом аналізу є структурні значення, що містять сему МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН.

Метою роботи є виявлення місця конотації забобонів та марновірств з семантичною структурою фразеологічних одиниць. Для досягнення мети були поставлені наступні завдання:

- визначення змісту термінів «забобон» та «марновірство» та висвітлення різних підходів до їх вивчення;
- визначення та висвітлення релевантних понять фразеології;
- класифікація досліджуваних фразеологічних одиниць за типом денотата;
- класифікація одиниць, що становлять корпус дослідження, за типом джерела етнокультурної інформації.

Синонімічні терміни «фразеологізм» та «фразеологічна одиниця», (ФО), як зазначає В.В. Виноградов, – стійке за складом та структурою, лексично неподільне і цілісне за значенням словосполучення чи речення, яке виконує функцію окремої лексеми (словникової одиниці) [1, 35].

Конотативний компонент співвідноситься з «марновірством/забобон», який співвідноситься з внутрішньою формою. Елементом, що визначає культурну специфіку ФО та важливу роль для розуміння

значення фразеологізму грає поняття внутрішньої форми. За О. Потебнею, внутрішня форма слова є «образом імені», «найближчими етимологічним значення слова, тим засобом, яким виражається зміст», тобто, ознакою плану вираження, яка проектується у план змісту [7]. За словами В. В. Виноградова, «внутрішня форма слова, образ, що лежить в основі значення і вживання слова, може зменшитися тільки на тлі тієї матеріальної і духовної культури». Поза сумнівом, що внутрішня форма фразеологізму являється також і елементом змістовної сторони у синхронному аспекті семантики» [2, 34].

У значенні самого фразеологізму є дві сторони: план змісту, в якому слід розрізняти сигніфікативний, денотативний і конотативні аспекти, і план вираження, тобто матеріальна оболонка ФО.

Сигніфікативний компонент значення співвідноситься з комплексом ознак, складових поняття [5, 64].

Конотативний аспект – це стилістичне забарвлення ФО, їх емоційно-експресивний бік, тобто відношення носія мови до позамовними сутностями, або посилення ефективності мовної дії, без оцінного елементу [7, 263]. Конотативний аспект особливо важливий для семантики фразеологізму, що пояснюється двопланною семантичною структурою усіх ФО, побудованих на образному переосмисленні. Нині існує важлива функція значення фразеологізму як конотативно-культурологічна. Змістом якої є відношення, існуюче між образно-мотивованою формою мовних одиниць і включеною до неї культурно важливою асоціації [4, 183].

Під денотативним компонентом значення розуміється частина знака, що відбиває в узагальненій формі предмета і явища позамовний дійсності. Денотативний компонент позамовний об'єкт.

Класифіковано денотативну сферу фразеологізмів британського походження та виявлено джерела образів, на підґрунті котрих формується семантика цих одиниць. Цей компонент має відношення до традицій, географії, осіб. Одним із видів цих етнокультурних компонентів є ФО з семантичним компонентом *МАРНОВІРСТВО/ЗАБОБОН*.

На думку Д. І. Менделєєва, «Марновірство – це впевненість, що не ґрунтується на знанні» [6, 125]. Марновірство – різновид повір'я. За визначенням В. І. Даля, повір'ям ми називаємо будь-яку вкорінену в народі думку чи поняття, без розумного звіту про її обґрунтованість. Звідси повір'я може бути вірним або помилковим; в останньому випадку воно називається *марновірством*. *Забобон*, зокрема, є вірою в дію сил, які не можливо пояснити законами природи, та які здійснюють корисний або шкідливий вплив на життя людей і домашніх тварин, а також визначають відомі явища природи (погоду, зростання, народження, смерть). *Забобони* та *марновірство* є явищами, притаманними кожній культурі, та такими, що мають давнє походження, адже за їх допомогою в давнину людина намагалася пояснити незрозуміле та захистити свою свідомість від дискомфорту, викликаного невідомістю та страхом.

Усі *забобони* можна умовно поділити на три великі категорії: містичні, побутові та релігійні. Містичні *прикмети* стосуються втручання в життя людини потойбічних сил і зазвичай виконують функцію застереження. *Побутові повір'я* нагадують людині про правила елементарної обережності, попереджають про небезпеку фізичних травм та захворювань. Релігійні *забобони* виникають на підґрунті певних релігійних вірувань.

Забобони відіграють значну роль в житті суспільства, відчутною мірою впливаючи на поведінку громадян. Як психічне явище *забобони* посідають важливе місце в свідомості населення будь-якої країни, а їх вивчення є невід'ємною частиною соціальної психології. Видається можливим виділити ряд підходів до аналізу *забобонів* як психічного явища, а саме: когнітивний, афективно-мотиваційний, психоаналітичний, біхевіористський, соціально-етичний, еволюціоністський.

У *когнітивному* підході *забобони* аналізуються як уявлення, спроба зрозуміти незрозуміле і невідоме і дозволяють здійснювати пізнання у спрощеній, наочній формі без опори на абстрактні наукові поняття [5, 268], тобто за цим підходом *забобони* можна вважати елементарними засобами пам'яті та уяви, а також класифікації та узагальнення вражень від навколишньої дійсності

При розгляді корпусу дослідження можемо встановити, що *забобони*, що стали основою для формування фразеологізму, можна розділити на три групи: (1) *забобони*, що спираються на марновірне приписування певним об'єктам навколишньої дійсності специфічних властивостей, таких, як здатність приносити удачу або, навпаки, нещастя; (2) *забобони*, основою для походження яких стала певна легенда чи повір'я; (3) *забобони*, що ґрунтуються на вірі в те, що в житті людини постійно присутні певні потойбічні сили та що вони здатні втручатися в життя людини чи керувати ним.

Перша з названих груп є досить численною; значна кількість *забобонних* уявлень є або добрими прикметами, що додають людині впевненості, створюють почуття спокою, або поганими прикметами, тобто, такими, що попереджають людину про небезпеку, після чого вона може виконати певні дії, що захистять її від невдач.

Добрі прикмети являють собою приписування певним предметам чи явищам властивостей приносити удачу людині. Цікаво зазначити, що в обраному нами матеріалі дослідження значна частина таких предметів є компонентами флори та фауни, тобто частиною живої природи. Це можна пояснити їх давнім походженням, коли людина шукала підтримки та захисту в сил природи. Крім того, більша частина фразеологізмів, в основу яких покладено добрі прикмети, містить певне застереження чи нагадування про наслідки втрати таких предметів, що мають здатність приносити удачу. Наприклад, фразеологізм *albatross around your neck* (камінь за пазухою) ґрунтується на поемі Семюеля Тейлора Колріджа «Сказання про старого мореплавця», основою для якої стала легенда. В основі цієї легенди – розповсюджена серед мореплавців віра в те, що птах альбатрос приносить везіння під час плавання. За легендою, альбатрос спустився на борт корабля та був убитий капітаном, через що, як повірили інші моряки, корабель потрапив у тривалий шторм. Капітана змусили тривалий час носити альбатроса на мотузці, прив'язаної до шиї, в пам'ять про скоєну провину.

Як фразеологічні одиниці увійшли в мову назви певних речей-талісманів та певних дій, яким приписується властивість приносити удачу. Так, фразеологізми *crooked sixpence* (підкова на щастя) (10, 15), *Mother Marey's chicken* (птиця щастя) (11, 3) є, власне, назвами речей, що, за повір'ям, приносять удачу – зігнутої шестипенсової монети та птаха-альбатроса, є символом удачі в моряків.

При розгляді поганих прикмет, що є основою для виникнення фразеологізмів, можна помітити, що більшість з них так чи інакше пов'язані з тим, що злі сили шукають шляху втрутитись у життя людини, і слід всіляко уникати ситуацій, що відкривають для них такі шляхи. Так, фразеологічна

одиниця *left-handed compliment* (неоднозначний комплімент) (12, 2) пов'язана з тим, що ліва сторона тіла, особливо ліва рука, здавна вважалася гріховною, «нечистою», адже саме на лівому плечі в людини сидить диявол, що намагається схилити її до вчинення гріховних вчинків. Тому лівою рукою намагалися користуватися якомога менше, не бажано було її використовувати при їжі, при передачі будь-яких речей іншій людині. З тим самим повір'ям пов'язаний і фразеологізм *left eye* (злий погляд) (9, 35).

Найбільшу групу становлять забобони, основою для походження яких стала певна народна чи язичницька легенда чи повір'я, приписування певних властивостей предметам навколишньої дійсності.

Частина таких фразеологічних одиниць мають біблійне походження. Зокрема, це фразеологізми *fig leaf* (фіговий лист), (13, 2) основою для якого стала біблійна історія про те, що фігові листи використали Адам і Єва, щоб зшити собі одяг після того, як відчули свою наготу після гріхопадіння.

Інші перекази та оповіді мають не біблійне походження, наприклад, фразеологічна одиниця *vicar of Bray* (хамелеон) (10, 67) походить від імені напівлегендарного вікарія парафії Брея в Беркширі в XVI ст., що декілька разів змінив свою релігію, аби пристосуватись до нових умов життя. За часів Мері I вікарій став католиком, до протестантства він повернувся після сходження Єлизавети I на престол.

Багато існує також язичницьких, забобонних повір'їв, що лягли в основу фразеологізмів. Серед них виділяють, зокрема, значну кількість забобонів, пов'язаних із властивостями, що приписувалися тваринам. Частина таких властивостей є містичними та пов'язані знову ж таки зі втручанням потойбічних сил у життя людини. Так, за ірландською легендою вважалось, що відьми здатні перетворюватися на котів; тому ночі, коли особливо галасували коти, вважались ночами, коли гуляли відьми, та називалися *cat night* (горобині ночі) (11, с. 9).

Ряд повір'їв, що стали основою для виникнення фразеологічних одиниць, пов'язаний з вірою в існування духів та різних містичних істот. Так, моряки вірили в існування Дейві Джоунса – морського диявола, і вважалося, що нечестиві моряки після смерті потрапляли до його скрині, яка знаходилась на дні моря. Звідси – фразеологізм *Davy Jones's locker* (поховання у скрині Дейві Джоунса), (12) піратів же називали *Davy Jones's natural children* (діти Дейві Джоунса).

Досить значну кількість становлять також повір'я, пов'язані з життям самої людини, при цьому сюди належать як спроби пояснити незрозумілі фізіологічні процеси, так і соціальні упередження відносно певних груп людей. Наприклад, вираз

someone is walking over my grave (гусак ходить по моїй могилі) [9, с. 28] виник зі спроби пояснити випадки, коли людина без помітних причин здригається або відчуває мороз на шкірі. Вважалося, що вся доля людини, в тому числі й місце, де її буде поховано, призначено від народження, майбутня могила сумує за людиною і, коли хтось ходить по ній, кличе людину в надії, що це вона вже прийшла. Саме поклик могили й викликає тремтіння чи відчуття холоду.

Чимало повір'їв пов'язані з діяльністю середньовічних цілителів, адже саме їхні дії часто вважались загадковими, містичними, та була поширена віра у зв'язок цілителів з потойбічними силами. Тоді на позначення хвороби почав вживатися вираз *have a frog in your throat* (застуда взяла за горло) (14, с. 2).

Значна частина забобонів та марновірств пов'язана з приписуванням певним неживим об'єктам навколишньої дійсності містичних властивостей. Наприклад, виникнення виразу *head or tails?* (орел чи решка?) [10, с. 5] пов'язано з тим, що зазвичай спірне питання вирішували за допомогою підкидання монети – яка з двох можливих альтернатив випаде. На британських монетах з однієї сторони зображені обличчя королів, з іншої хвосту тварин. Вважалося, що доля скерує монету, і вона обов'язково підкаже правильний вибір.

Отже, забобони та марновірства, що стали основою для формування фразеологізму, можна розділити на три групи: (1) забобони, що спираються на марновірне приписування певним об'єктам навколишньої дійсності специфічних властивостей, таких, як здатність приносити удачу або, навпаки, нещастя; (2) забобони, основою для походження яких стала певна легенда чи повір'я; (3) забобони, що ґрунтуються на вірі в те, що в житті людини постійно присутні певні потойбічні сили та що вони здатні втручатися в життя людини чи керувати ним. Доцільною є також класифікація англійських фразеологізмів британського походження за типом джерела етнокультурної інформації. Нами було виокремлено такі його різновиди знання, що є джерелом виникнення англійських фразеологізмів: (1) знання, що є відбиттям у свідомості «типового» фрагмента реального світу (національні символи, стереотипи); (2) знання міфології та ритуалів (народні легенди й повір'я); (3) знання прецедентних ситуацій та текстів або висловлень; (4) мовне знання (особливості мовної форми та правила її застосування).

Перспективою є необхідність подальших досліджень та розробок, зокрема, стосовно збереження національного колориту при передачі фразеологічної одиниці іншими мовами, відносно фразеології англійської мови, зокрема фразеологізмів, що містять в своєму складі етнокультурні компоненти, такі як забобони та марновірство.

Література

1. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В.В. Виноградов // Труды юбилейной научной сессии. Секция «Филологические науки». – Л. : ЛГУ, 2011. – С. 59–73.
2. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов // Виноградов В.В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В.В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – С. 140–161.
3. Кунин А.В. Английская фразеология: теоретический курс / А.В. Кунин. – М. : Высшая школа, 2012. – 344 с.
4. Нагорна О.О. Етнокультурні особливості семантики англійських фразеологізмів : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.О. Нагорна ; Одеський національний університет імені І.І. Мечникова. – К., 2012. – 276 с.
5. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики : [учебное пособие] / М.В. Никитин. – СПб. : Научный центр проблем диалога, 2011. – 760 с.
6. Менделеев Д.И. К познанию России / Д.И. Менделеев – СПб. : Издание А.С. Суворина, 2010. – 164 с.
7. Потебня А.А. Слово и миф / А.А. Потебня. – М. : Правда, 2010. – 358 с.
8. Телия В.Н. Культурно-национальные коннотации фразеологизмов (от мировидения к миропониманию) / В.Н. Телия // XII Международный съезд славистов : доклады российской делегации / отв. ред. О.Н. Трубачев. – М. : Наука, 1998. – С. 55–58.

Джерела ілюстративного матеріалу

9. Gang A. A Word a Day / A. Gang. – N. Y.: Wiley, 2012. – 202 p.
10. Hargraves O. New Words / O. Hargraves. – Oxford: Oxford University Press, 2014. – 320 p.
11. Rawson H. Dictionary of Euphemisms and Other Doubletalk / H. Rawson. – Boston: Castle Books, 2013. – 463 p.
12. Phrases, Sayings and Idioms Home [Електронний ресурс] – Phrase Dictionary - Meanings and Origins – Режим доступу: <http://www.phrases.org.uk/meanings>.
13. Bartlett: Bartlett B. The Balanced Budget Amendment Decision / B. Bartlett // The New York Times. – 2014. – November, 25. – P. 2.
14. Byrne: Byrne D. Investment extra: Why the writing is on the wall for sterling / D. Byrne // The Daily Mail. – 2011. – December, 12. – P. 8.
15. Caldwell: Caldwell D. Chiefs Get a Left-Handed Compliment / D. Caldwell // The New York Times. – 2011. – December, 8. – P. 2.